

Hier is geen plaats om de doelstellingen en methodieken van het aldus ontstane 'Theory Network' (TN) in enig detail weer te geven. Informatie over dat alles vindt men op hun webstek, 'www.theorynetwork.net'. Het TN verspreidt informatie over recente theorievorming, organiseert studiedagen, en geeft een nieuwsbrief, *Theory Now*, uit. In deze nieuwsbrief verschijnen uiteraard teksten met een iets concretere inslag. Uit het eerste nummer van deze nieuwsbrief (July 2004, te downloaden vanaf www.theorynetwork.net) komt de onderstaande tekst van Claire Valier. De tekst die hieronder is opgenomen is een Nederlandse vertaling van Valiers korte noot over 'The Theorist as a Moral Witness' (*Theory Now*, 1 : 6-7).

RONNIE LIPPENS*

NOTEN

* Keele University (UK)

2. Theoretici als Morele Getuigen

(Vertaling uit het Engels : R. Lippens. Met dank aan Claire Valier en de *Theory Now* nieuwsbrief die de vertaling en opname alhier toestonden).

Om maar met het begin te beginnen ... het woord 'theorie' komt van het Griekse 'theoros' . Dat woord werd gebruikt om iemand aan te duiden die door een stadsgemeenschap werd uitgezonden om bepaalde vormelijke gebeurtenissen en plechtigheden in andere steden waar te nemen. De eerste 'theoretici' waren dus waarnemers van zekere publieke gebeurtenissen, plechtigheden, of voorstellingen. Tijdens speciale gelegenheden werd de 'theoros' dan opgeroepen om als getuige op te treden bij bepaalde gebeurtenissen. Van hem werd dan verwacht dat hij de gebeurtenis zou waarnemen, en dat hij bij zijn terugkeer erover zou rapporteren. Alleen deze rapportage, de 'theoria', had dan officiële geldingskracht als verslag van wat er zich elders had afgespeeld. Dergelijk verslag veronderstelde eigenlijk een actieve vorm van waarneming, met inbegrip van vraagstellingen en het luisteren naar verhalen. De 'theoros', kortom, was iemand die op reis werd gezonden, die bepaalde gebeurtenissen

waarnam, en die daarover officieel verslag uitbracht. Een 'theoreticus' is dus bij uitstek een getuige. Welnu, als de intentie van theoretici is om 'rechtvaardig(e)' theorie te produceren, dan zijn theoretici ook *morele getuigen*. Gebruik makend van het hierboven vermelde beeld van de reis stelle men zich dan de theoreticus voor als iemand die erop uit is om zich voorbij zijn of haar onmiddellijke belangen en aanvankelijke uitgangspunten te begeven. Hij of zij wil dan, als je wil, naar de andere kant, naar de ander ook, reiken. Nog steeds teruggrijpend naar het beeld van de reis, of dat van de beweging, zou men de morele getuige ook kunnen denken als diegene die wordt bewogen door het lot van anderen, of van de ander. Bewogen door deze andere voelt de 'theoreticus' zich geroepen om te getuigen, en dat veronderstelt eigenlijk ethische betrokkenheid en engagement eerder dan afstandelijke waarneming. Zulk engagement is zowel moeilijk als ambigu. De theoreticus stuurt bovendien ook de lezer op reis, tracht hem of haar te bewegen, en tracht hem of haar te overtuigen - soms succesvol - om zijn of haar denkwereld te verlaten of te wijzigen.

Anthony Bottoms (2002: 24) wijst op het fundamenteel belang van morele vragen wanneer hij stelt dat "if they are to be true to their calling, all criminologists have to be interested in morality". Op het eerste zicht lijkt deze notie van *morele getuige* vrij probleemloos. Aan de andere kant heeft de idee van een 'morele onderneming' een hele voorgeschiedenis. Het is nu al vier decennia geleden dat Howard Becker, in zijn boek *Outsiders* (1963) de notie 'morele ondernemer' introduceerde toen hij etiketteringsprocessen beschreef waardoor dominante groepen sociaal 'verschil' censureerden of zelfs criminaliseerden. De morele ondernemer, volgens Becker, is diegene die op georganiseerde wijze de morele constitutie van de samenleving tracht te beïnvloeden of te wijzigen :

"Rules are the products of someone's initiative and we can think of the people who exhibit such enterprise as moral entrepreneurs' (1963: 146).

Beckers morele ondernemers waren normstellers en normbevestigers. De normsteller bij uitstek, volgens Becker, is de hervormer die een 'kruisvaart' onderneemt. Becker bekritiseerde de 'kruisvaarder' als volgt :

"He operates with an absolute ethic; what he sees is truly and totally evil with no qualification. Any means is justified to do away with it. The crusader is fervent and righteous, often self-righteous" (1963: 148).

De morele ondernemer hier is rigide-moraliserend. 'Hij' is hier ook dogmatisch, recht-door-zee, en rotsvast overtuigd van zijn eigen gelijk. Merk op dat morele onderneming (volgens Becker) ook steeds het stellen van normen veronderstelt, en het op rigide wijze onderscheiden van 'goed' en 'kwaad'. Beckers kruisvaarder komt niet erg subtiel over; hij ziet de wereld alleen in zwart en wit. Hij is ook niet erg reflexief. Hij stelt (zichzelf) weinig vragen. Hij oordeelt.

Becker zelf (1963: 176) evenwel legde de nadruk op het belang van een meer relativerende houding (in tegenstelling dus tot de door hem afgekeurde morele ondernemer) en hield voor deviantie gewoonweg te beschouwen als "simply a kind of behaviour some disapprove of and others value". Zogenaamd deviant gedrag, volgens Becker, is eigenlijk alleen maar gedrag dat aldus is 'gelabeld' door diegenen die de macht hebben om dit te doen. Becker bekritiseerde de overdreven en onnodig censurerende reacties van morele ondernemers, van de media, en van het rechtssysteem, op hetgeen hij beschouwde als onschadelijke vormen van sociaal verschil. Het is van belang om te noteren dat de vrij negatieve opvatting over morele ondernemingen bij Becker hand in hand ging met een weigering om bepaalde criminaliteitsvormen of geweld zelf te (ver)oordelen. Sociale reactietheorieën (zoals die van Becker) waren uitzonderlijk goed in het bevragen en bekritisieren van ogenschijnlijk evidente definities en categorieën, maar ze gingen wel snel voorbij aan het inherente kwaad dat in sommige handelingen en gedragingen schuilt. Onder kritische criminologen is Beckers notie van de morele onderneming daarom steeds wat

dubieus en zelfs problematisch gebleven. Discussies over moraliteit en morele argumentaties werden erdoor immers vaak tot het domein van politiek rechts gerekend. Nils Christie, in zijn boek *Limits to Pain* (1981), schreef het als volgt :

"Moralism within our areas has for some years been an attitude or even a term associated with protagonists for law and order and severe penal sanctions, while their opponents were seen as floating in a sort of value-free vacuum".

Recentelijk evenwel zijn enkele auteurs begonnen met de reïntegratie van de morele en ethische dimensie in de studie van criminaliteit en strafrecht. Een van de meest inspirerende teksten terzake is Richard Quinney's *Bearing Witness to Crime and Social Justice* (1998/2000). Quinney karakteriseert de criminologie in het boek als een soort van morele filosofie, en beschrijft de criminoloog als hij of zij die getuigt en getuigenis aflegt. Het uitgangspunt is hier dat het meest centrale criminologische onderzoeksobject, 'criminaliteit', per definitie lijden veronderstelt. Criminologie gaat dus over lijden. Criminologen bestuderen volgens Quinney dus niet alleen lijden, maar leggen er ook getuigenis over af. Het zwaartepunt komt daarbij te liggen op de verantwoordelijkheid van de criminoloog - de verantwoordelijkheid om echt getuigenis af te leggen. Het is volgens Quinney niet alleen zaak om correcte kennis over criminaliteit te produceren. Deze 'correctheid' zelf is immers ook een zaak van rechtvaardigheid, van "right understanding", en dat veronderstelt steeds een morele stellingname van waaruit men dan getuigt en getuigenis aflegt. Dit inzicht leidt Quinney ertoe (1998/2000: 180) de criminologische onderneming op te vatten als een vredesonderneming, "the non-violent criminology of compassion and service". Of ze het nu beseffen of niet, en of ze het nu willen of niet, criminologen zijn, volgens Quinney, steeds morele ondernemers. Criminologie hier wordt opnieuw een roeping.

Quinney theoretiseert de criminoloog als een geëngageerde getuige. Getuigen en getuigenis afleggen is hier een actieve praktijk en interventie. Quinney's stelling heeft weinig te maken

met de mythe die voorhoudt dat theorie slechts beschouwing zou zijn, los zwevend en ver verwijderd van alle werkelijkheid en effectiviteit. Termen als 'ivoren toren' en 'salongeleerde' worden wel eens gebruikt om theorie als onpraktisch en hol af te keuren. Maar volgens Quinney gaat het daar niet om. De criminologische praktijk, dit wil zeggen : morele bevraging, staat niet los van actieve interventie, verandering, en ervaring. Er is eigenlijk helemaal geen reden om 'theorie' van 'praktijk' en 'de realiteit' te (onder)scheiden. 'Theorie' is niet louter een reflectie van of over de 'dingen' maar is steeds ook en tegelijk interventie, dit wil zeggen, het is steeds ook een contact met deze 'dingen', en dit contact leidt dan tot verandering. Dit interveniërend contact suggereert ook een meer persoonlijke dimensie en persoonlijke betrokkenheid. Mensen - ook criminologen dus - ervaren bepaalde gevoelens wanneer zaken zoals criminaliteit en straf ter sprake komen. Niemand - ook criminologen niet - is immuun voor dergelijke gevoelens en voor de ermee gepaard gaande (persoonlijke) betrokkenheid. De criminoloog kan ook daarom onmogelijk een neutrale waarnemer zijn. Integendeel: Quinney's morele ondernemer voelt zich betrokken bij 's werelds leed en wil daar ook iets aan doen. Het valt op dat Quinney de lezer steeds betreft in dergelijke morele onderneming (hij heeft het steevast over 'wij' en 'ons') die er op uit is een collectieve beweging op gang te brengen waarin 'wij criminologen' de verantwoordelijkheid dragen om te getuigen en getuigenis af te leggen. Quinney's woorden roepen het beeld op van een collectief van morele getuigen. Tegelijk roepen zijn woorden criminologen op om, op reflexieve wijze, morele getuigenis af te leggen. Quinney's tekst heeft een mobiliserend effect in de zin dat hij criminologen oproept om hun visie op hun domein, de criminologie dus, te herdenken en hun activiteiten erin mogelijks te heroriënteren. Getuigen en getuigenis afleggen is een reflexieve bezigheid. Criminologische getuigen dienen immers ook hun eigen uitgangspunten te verduidelijken en te bevragen. Op de vraag naar de ethiek van het getuigen zijn er evenwel geen eenvoudige antwoorden.

Vermelde werken

Becker, H. 1963 *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance* New York : Macmillan.

Bottoms, A. 2002 'Morality, Crime, Compliance and Public Policy' in Bottoms, A. and Tonry, M. (eds), *Ideology, Crime and Criminal Justice. A symposium in Honour of Sir Leon Radzinowicz* Col-lumpton: Willan.

Christie, N. 1981 *Limits to Pain* Oxford: Martin Robertson.

Quinney, R. 1998/2000 *Bearing Witness to Crime and Social Justice* State University of New York Press.

CLAIRE VALIER*

NOTEN

* Birkbeck College, London University (UK)

RECHT EN GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

DE OPDRACHTEN EN DE METHODOLOGIE VAN DE PSYCHOSOCIALE DIENST, F.O.D. JUSTITIE, DIRECTORAAT-GENERAAL UITVOERING VAN STRAFFEN EN MAATREGELEN.

1. Inleiding

In een recente uitgave van PANOPTICON¹ werd door de leden van de VI-Commissie van Antwerpen een artikel gepubliceerd over de problematiek van de verhouding tussen recht en hulpverlening in het kader van de nieuwe VI-wetgeving en -politiek.

Deze tekst, waarin ook de PSD ter sprake komt, wordt door de PSD-verantwoordelijken beschouwd als een uitnodiging om vanuit de benadering van de PSD de opdrachten en de methodologie van de PSD toe te lichten.

Vooreerst het volgende:

Met de Staatshervorming is hulpverlening aan gedetineerden een bevoegdheid van de Gemeenschappen, en is de expertise de opdracht van justitie.